

Kap 24 : Drottning & änka (III) (1844-1876).

Som drottning läste Josefina böneskrifter, höll audienser för enskilda hjälpsökande & gjorde hembesök. Mycket tid gick även till sammanträden, sjukhusbesök (där hon informerade sig om det som ”icke mäktade framtränga intill tronen”) & inspektion av verksamheten. Barnen var ofta med. 1862 stödde hon bildandet av franska skolan. 1865 bildandet av en föregångare till Svenska röda korset (”Föreningen för frivillig sjukvård i fält”). Föreningen fick genom henne mycket publicitet. Det väckte stor uppmärksamhet när hon under fransk-tyska kriget lät klippa sönder hovets (för all del slitna) bordsdukar till förbandsmaterial.¹ Tidsåtgången till allt detta är oklar, halva veckan har föreslagits. Hon utvecklade en effektiv, ganska så impopulär stil. Hennes belackare tyckte hon var borgerlig, kall & härsklysten. Tom Fredrika Bremer ville ha någon mjukare & innerligare på tronen:

Om den nya Drottningen vill man tycka, att hon alltmer tager en något stolt och frånhållande position. Hon säger vanligen ”Nej” till vad man begär av henne och handlar helst såsom av egen puls och vilja. Detta har jag dock ej hört av hovfolk utan av andra, men tror det vara sant. Av de två kungliga makarna lär hon, utan fråga, ha den kraftfullare karaktären.²

*

Oscar & Josefinas svenska kröning ägde rum i Storkyrkan den 28 september 1844. Flera författare har hävdad att svenske ärkebiskopen af Wingård hade sina dubier om Josefinas rätt att krönas men gav med sig. Det finns dock inga källhänvisningar.³ Kungaparet skulle även krönas i Norge, men domkyrkan i Trondheim behövde repareras, varför det tidigast kunde ske sommaren 1847. Under tiden kom en diskussion igång även i Norge om Josefinas rätt att krönas. Politikern & biskopen Hans Riddervold i Trondheim protesterade den i två skrivelser till kyrkodepartementet som 1847 publicerades under rubriken ”Bör drottningen smörjas och krönas i Norge? - två skrivelser till det kongl. kyrkodepartementet från biskopen i Trondhjem”:

Riddervold skickade den 6 mars 1846 en skrivelse till norska kyrkodepartementet, med kontentan att bara regenten, d v s Oscar, hade rätt att krönas. Att kröna drottningen skulle ge henne en politisk roll som hon enligt den norska författningen inte hade. Oscar svarade med en skrivelse där han undrade om biskopen hade några religiösa betänkligheter, skilda från hans statsrättsliga sådana, eftersom han i så fall kunde få slippa officiera vid förrättningen. Kyrkodepartementet uppdrog även historikern professor Rudolf Keyser att snabbutreda frågan. Keyserns svar var att kröningen symboliskt uttryckte att regenten hade sin ställning av Guds nåde, inte av konstitutionen. Om drottningen kröntes blev hon symboliskt delaktig av regentens gudomligt sanktionerade makt. Den 4 maj 1846 inkom Riddervold med en svarsskrivelse att han instämde med Keyserns tolkning. Kröningen var en medeltida rit förbehållen den katolska kyrkan, som också var en världslig makt. Sakralisering genom smörjning med helig olja stred mot den protestantiska grundsynen, som den var formulerad i Augsburgska trosbekännelsen §28, om att inte blanda ihop världsliga med andliga ting. Angående sina betänkligheter var han mångordig. Jag tolkar hans

¹ Zalewski, 1999: ss. 263-265.

² Bremer 1915: del 2, ss. 411-412; Braun 1950: s. 135; Nohrenius & Wiklund 2012: s. 94. [Brev till Per Böklin, 1844-04-02.]

³ Sehlstedt 1981: s. 19; Ulvros 2007: s. 177,

tirad som att han trots teologin var villig att medverka eller åtminstone närvara vid Oscars kröning, men inte Josefina.⁴

Det är oklart om frågan någonsin var uppe till votering i Stortinget. De som var för Josefina kröning hävdade att eftersom den bara hade symbolisk betydelse låg det i betraktarens öga vad den hade för reell betydelse. Förhandlingarna fortsatte utan resultat fram till 1853. Varken Oscar eller Josefine kom att krönas i Norge. Någon särskild bitterhet verkar inte Josefine ha känt. Kanske hon accepterade Riddervolds teologiska argument. Eftersom Norge senare tillät kröningen av både Karl XV:s & Oscar II:s (protestantiska) gemål har man antagit att Desirée & Josefine förnekades kröningen på grund av sin katolska religion, men att det mörkades av diplomatiska skäl.⁵

Josefine hade något lättare än Desirée att hantera hovlivet men tyckte ”spelet” var både ansträngande & meningslöst. Det var mindre av sådant i Norge, vilket var en lättnad. Hennes överhovmästarinna 1844-1859 var grevinnan Charlotta Skjöldebrand (1791-1866; hovdam 1836-1866). Charlotta var grosshandlardotter och inte så insatt i hovritualerna, men ansågs lätt att ha att göra med, och passade bättre in i Oscar & Josefina borgerliga umgänge under enklare former. Josefina adliga omgivning tyckte Josefine var älskvärd & intelligent men hade svårt att uppbåda någon entusiasm för hennes borgerliga asketism. Det var också så att hon efter alla påhopp om sin religion var på sin vakt och det märktes. Hon & Oscar reste mycket, både i Sverige & i Norge, och Josefine lade mycket tid på att närvara vid olika evenemang. Ofta var Desirée med, som tyckte tillvaron som änkedrottning var oerhört tråkig. Även Josefine var tidvis sysslöslös. Tex lade hon & hovdamerna 1854 mycket tid på att brodera en matta till Eugéniakapellet, och senare även julgåvor till bekanta.

Som kronprinsessa delade Josefine ut en belöningsmedalj för framstående silkesmaskodling. Som drottning delade hon ut de mera prestigefulla ”Ingenio et arti” för vetenskaplig & konstnärlig förtjänst, ”Virtus ipsa sibi pretium” för medborgerlig förtjänst & ytterligare ett par varianter.⁶ Oklart dock vilka som fick dem. Det har gått att identifiera en mottagare av medaljen ”Virtus ipsa sibi pretium” för medborgerlig förtjänst, Sofia Lundegren i Malmö, som Josefine 1845 belönade för hennes donationer till skolor & andra välgörande ändamål.

Med Josefina dåliga kunskaper i europeisk modern historia, det finns ingen information om att hon ens läste tidningar, var 1848 års oroligheter obegripliga och några enstaka fanatikere verk: ”Ack detta Frankrike [som blivit republik], detta Frankrike eller rättare sagt detta fåtal fanatikere i saknad av tro och moral, som åstadkommit kaos i sitt vackra fädernesland. ... En dom går ut över furstarna, detta är säkert, och även de bästa måste bära sin del av lidandet. Gud allena vet varför.”⁷ Ännu oroligare var hon 1870 när kusinen Napoleon III störtades av illasinnade republikanska krafter & Bayern vid Tysklands enande tvingades underordna sig Preussen. Wienkongressens värld, hennes värld, en kompromiss mellan gammalt & nytt, var i total upplösning.

Josefine påstås mot slutet av Oscars liv genom att fungera som ”dörrvakt”, bollplank & ende förtrogne ha utövat ett otillbörligt inflytande, men det har inte gått att verifiera. Hon vårdade honom sjukdomstiden och körde ut besökarna när han inte orkade mera. Det förekom en ”presskampanj” mot henne, orkestrerad av Crusenstolpe & Fäderneslandet, men den tycks

⁴ Aftonbladet, 1846-09-10, s. 2; Riddervold 1847.

⁵ Braun 1950: ss. 140-151.

⁶ Lagerqvist 1991: ss. 191-192.

⁷ Braun 1950: s. 163. [Brev från Josefine till hennes moster drottningen av Preussen, 1848-03-28.,

lika mycket ha varit riktad mot Oscars ersättare, den blivande Karl XV.⁸ Det mest konkreta politiska ryktet om Josefinas inflytande är från tidigare, att Oscar skulle ha utnyttjat henne som mellanhand för att via hennes moster förmedla en fredstrevare i 1848 års krig mellan Preussen och Danmark.⁹

Som drottning & änkedrottning kunde Joseфина dra växlar på sin roll av lidande kvinna: Hennes mor dog 1851, sonen Gustav 1852, brodern Max 1852, systemen Théoline 1857, Oscar 1859, svärmodern Desirée 1860, svärdottern Lovisa 1871, sonen Karl 1872, sonen August 1873, systemen Amélie 1873. Även dottern Eugénie var flera gånger nära att dö. Hon fick beröm för hur hon stoiskt uthärdade sitt öde som bedragen kvinna & mor. Här ett utdrag ur ett brev från trosfränden Mathilda Orozco till någon väninna som cirka 1858 vågat sig på att misstro Josefinas ädla & upphöjda karaktär:

Det som närmar sig fullkomligheten är svårt att fatta. Ni yttrade i går, att vår Drottning är stolt och herrsklysten. Stolt, Hon som med en sådan undergifven värdighet och religiositet lidit en makas största förödmjukelse – nemligen – sin mans otrohet. Hon som inom sin familjekrets lefvat ett borgerligt lif, så borgerligt, att klander uppstod mot henne därför. Om hållning och stolthet äro detsamma, så är hon visst stolt, men hon insåg väl med sitt goda hufvud, att här i denna nya Hofkrets och förenad med en ny dynasti behöfde *hon* väl äga hållning, därför att ingen *annan* ägde den.

Carl Johan som Regent hade hänryckande egenskaper, kung Oscar hade sanning och visdom, Drottning Desirée var god, men ingen av dem hade den hållning, som borde upprätthålla familjen, ingen mer än Drottning Josephine.

Herrsklystnad – Hon – men har hennes inflytande någonsin spårats i statsangelägenheter? Har hon ens försökt att öfva sitt så kallade välde under de många uniformsförändringar? der det inom parentes intet hade skadat om hon haft det? Hon har förmanat sin son, då hon såg honom begå dårskaper, som gjorde honom löjlig och klandervärd – detta är ju tillåtet en mor, i hvilket stånd hon än må finna sig – huru mycket viktigare är icke då en sådan förmaning, när en hel nations opinion hvilar därpå.

Hon har någon gång bedt om nåd eller upprättelse för en och annan person (en beskyllning som jag hört ofta och alltid upprepat med samma personers namn och omständigheter). [Förmodligen de sex utvisade konvertiterna.] Men deri har hon ju blott begagnat en Drottningens vackraste praerogativ – *att be om nåd*. Huru har hon varit som bedragen maka, bedjande mor – vakande Sjukvårderska hos Man, Dotter och Son? Och nu, då hon åter besökes af sorgen, då hon åter vakar och gråter hos en i idiotism försjunken make, hvilken så grymt bedragit henne, då hon söker undvika allt det löjliga, som hans tillstånd kan uppväcka hos en nation, fallen att roa sig åt det löjliga, nu söker man fördunkla, förinta hennes omsorger genom att visa henne för folket som en dominerande fångvaktare – »hon knuffar Kungen», säger man, »den stackarn, för att få honom att hälsa på folk, då han åker ut. Hon vakar öfver honom ej som en barmhertighetens ängel, ej som en träl af plikten, en martyr – nej som en Virago, hvilken blott är rädd om sitt välde.» Detta är så hårdt, så otacksamt å svenskarnas sida att det måste revoltera hvarje rättänkande människa.

Hvad henna proselytmakeri angår – så undrar jag bara, att hon ej försökt ens inverka på sin dotter, detta hade varit mycket lätt –, och i stället har Prinsessan Eugénie blifvit »läserska», och det under sin mors ögon, utan familjetvister eller

⁸ Bengtsson 1991a; Bengtsson 1993.

⁹ Braun 1950: ss. 167-172; Holm 1973.

opposition å moderns sida. Om Prinsarna klagat barnsligt öfver Drottningen, så är det *De*, som har orätt. Säkert är att hvarken Prins Gustaf eller Oscar gjort detta.¹⁰

*

De sista åren var Josefina mycket på resande fot: 1861, -74 & -75 Norge, 1869 släktbesök i Tegernsee, 1872 släktbesök & sightseeing i Berlin-Paris-Madrid-Lissabon-Pau-Lindau-Tegernsee-München-Wien-Dresden, 1873 vila i Bayern, 1875 släktbesök m m i Berlin-München-Innsbruch-Verona-Florens-Rom-Neapel-Sorrento-Milano-Bologna-Berchtesgaden-Tegernsee-Salzburg. Hon var tidvis deprimerad, men hade god grundhälsa: Åt måttligt, varken rökte eller drack och tog dagliga promenader. 1876 drabbades hon dock av flera infektioner, blev allt svagare & den 7 juni dog hon i lunginflammation.¹¹ De som sist såg henne vid livet kommenterade hennes fullständiga avsaknad av dödsfruktan. Kanske inte riktigt med sanningen överensstämmande. I hennes chiffonjé fanns ett brev att man före begravningen skulle företa sig allt som var nödvändigt för att bli säker på att hon inte var skendöd. Hennes religion ställde till besvär för henne in i det sista. Statskyrkan vägrade en katolsk begravning så den fick hållas i Riddarsalen. Trosfränden Robert Braun & ateisten Adam Lewenhaupt får sista ordet:

Braun: ”När jag först började sysselsätta mig med Josefine av Leuchtenberg, Eugene Beauharnais' dotter, Oskar I:s gemål, drottning av Sverige-Norge, var det hennes religiösa personlighet som fånglade mig – förhållandet, att en katolsk drottning i Norden kunde fasthålla vid sin idé med en trohet, som framtvang beundran hos människor även av helt annan läggning. Det fanns tider i hennes liv, då hennes egen älskade familj övergav henne; hennes gemål vände sig till andra kvinnor, hennes äldste son sökte träffa henne på hennes mest sårbara punkter och tidsandan var henne främmande. Trots detta stod hon upprätt mitt i allt – stundom som i elden vid en gudsdöm.”¹²

Lewenhaupt: ”[Hon] var kunglig till det yttre och inre och från topp till tå med en djup känsla av sina plikter både mot sig själv och andra och hade en rik livserfarenhet.”¹³

¹⁰ Montgomery-Cederhielm 1919: ss. 53-54; Horn 1946: ss. 24-25. [Brev från Mathilda Orozco (g. Montgomery-Cederhielm) till okänd. Omkring 1858.]

¹¹ Malmsten & Westfelt 1876.

¹² Braun 1950: s. 9.

¹³ Lewenhaupt 1942: s. 18.